

Milyen egy ideális színházi tér?

A címben feltett kérdés költői és megválaszolhatatlan. Ezért tökéletesen érvényes válasz nem is adható rá, de számos nézőpont megvitatása után közelebb kerülhetünk az igazsághoz.

Az elmúlt időszakban három különböző helyszínen mutattuk be a *Kivilágos kiveradtig* című előadásunkat, és ezalatt nagyon érdekes tapasztalatokat szereztünk. A különböző helyszínek eltérő kihívásokat jelentettek számunkra, hiszen minden hely más technikai és környezeti feltételekkel rendelkezett. Mindez még egy olyan, technikailag nem túlságosan bonyolult előadásnál is jelentős faktornak számít, mint a szóban forgó produkció. Az „egyszerűt” úgy értem, hogy az előadásban sem hang-, sem vizuáltechnikákat nem alkalmazunk. A díszletelemek változtatják a helyüket, de állandóan jelen vannak a színpadon. A szereplők mozgatnak minden rekvizitot és a két gördülő fal elemet, nincs szükség alsó és felső gépészetre az előadáshoz. A világítási jelek száma kevesebb, mint 100, de ezek közül csak néhány ismétlődik vagy másolható.

Minden előadás az eredeti helyén tökéletes. Természetesen a játszóhely lehetőségei és sajátosságai befolyásolják a készülő produkciót, de ideális esetben a kényszerűségekkel együtt is egy kerek egész jön létre a premierig. A próbafolyamat során minden idomul mindenhez, és számos dolog kipróbálása után megszületik az előadás végső verziója, amelyen a közönség már nem érzékeli, hogy mennyi kompromisszummal jött létre. Mindez azzal jár, hogy ha egy produkció lényegesen jobb technikai körülmények közé kerül is, akkor sem biztos, hogy olyan erősen tud hatni, mint az eredeti helyszínen.

Csak a gondolatkísérlet kedvéért képzeljük el, hogy egy 100 nézőt befogadó teremben létrejött kamaraelőadást, amit 24 reflektorral világítanak, behelyezünk az Eurovíziós Dalfesztivál színpadára. Ez nem lenne jó ötlet, mert hiába segítené

akár vetítés is a láthatóságot, az előadás lelke sérülne. Ennek fényében, ha arra törekszünk, hogy megtaláljuk az ideális előadótér kritériumait, fontos előre tisztázni, hogy milyen tevékenységeket szeretnénk ott végezni, és milyeneket nem. Bár egy adott időpontban ez viszonylag egyszerű kérdésnek tűnhet, egy repertoárszínház esetében hosszabb távon a válasz már nem feltétlenül lesz releváns. Ráadásul az élet mindig képes felülmúlni minden elméletet. Tehát csak olyan döntéseket hozhatunk, amelyek egy pillanatban jónak tűnnek, de hosszú távon már nem biztos, hogy ideálisnak bizonyulnak.

Amikor egy előadást áthelyezünk – „tájolunk vele” –, komoly kihívást jelenthet, ha az eredeti helyszíntől jelentősen különböző környezetbe kerül. Hogy ez mennyi nehézséget okoz, és a „tájelőadás” mennyire hasonlít az eredetire, azt

Épül a díszlet a Nemzetiben

Fotók: SIMON OTTÓ

► többnyire csak a benne dolgozók tudhatják. Mivel nem rendelkezünk egy általánosan elfogadott méreével az ideális színházi térre vonatkozóan, így csak azt tudhatjuk, hogy az aktuális hely milyen nehézséget okoz számunkra. Bár léteznek hazai és nemzetközi ajánlások a színházi terek méreteire és arányaira, ezek leginkább csak új építkezések tervezésénél segíthetnek. Fájdalmasan hiányzik egy, a hazai játszóhelyeket tervrajzokkal, technikai leírásokkal bemutató kiadvány. Külföldön készítenek ilyen dokumentumokat, nekem is sikerült szert tennem egy, főleg osztrák játszóhelyeket bemutató kiadványra. Mielőtt egy építési terv első vonalait papírra kerülnének, hasznos lenne egy ilyen brosúra áttekintése, elemzése, hogy így meg lehessen fogalmazni pontosan, milyen követelményeknek kell/érdemes megfelelnie az új térnek. Ennek nehézségeit én is megtapasztaltam, amikor az a meggyőztetés ért, hogy beleszólhattam színházunk építészeti tervpályázatának kiírásába. Persze sok kérdésről határozott véleményem volt, de emellett számos működési aspektussal nem voltam tisztában. Fontos, hogy tudjuk, hol szeretnénk elhelyezni a világítási pozíciókat, milyen gépészeti felszerelésre van szükségünk, de ugyanilyen fontos kérdés, hogy mekkora legyen a jelmezraktár. Ugyanakkor ezek az igények eltérőek lehetnek, és a korszakok és stílusok függvényében idővel változnak is, így például az Operaházban, vagy a Pécsi Nemzeti Színházban nem lenne fair kritizálni a nézőtéri világítási pozíciók számát vagy távolságát, mert létrejöttük idején még nem voltak ehhez megfelelő eszközök. De húsz évvel ezelőtt sem lehetett sejteni, hogy ma milyen helyekre kell projektorokat telepíteni úgy, hogy azok zaját ne hallják a nézők.

A művészeti, technikai szempontok mellett fontos figyelembe venni a közgazdasági tényezőket is, amelyek egyre inkább befolyásolják a színházak működését. Egy pályázatban talákoztam egy szigorú ténnyel, miszerint egy olyan helyen, ahol a nézőtér kapacitása nem haladja meg a 300 főt, gazdasági okokból nem célszerű olyan előadásokat tervezni, amelyek élőzenekart igényelnek. Másrészről viszont egy megyeszékhelyen lévő 600 fős nézőtérnél nincs garancia arra, hogy legalább 20 alkalommal telt házzal lehet számolni egy előadásnál, ami a közvélekedés szerint egy elvárható minimum.

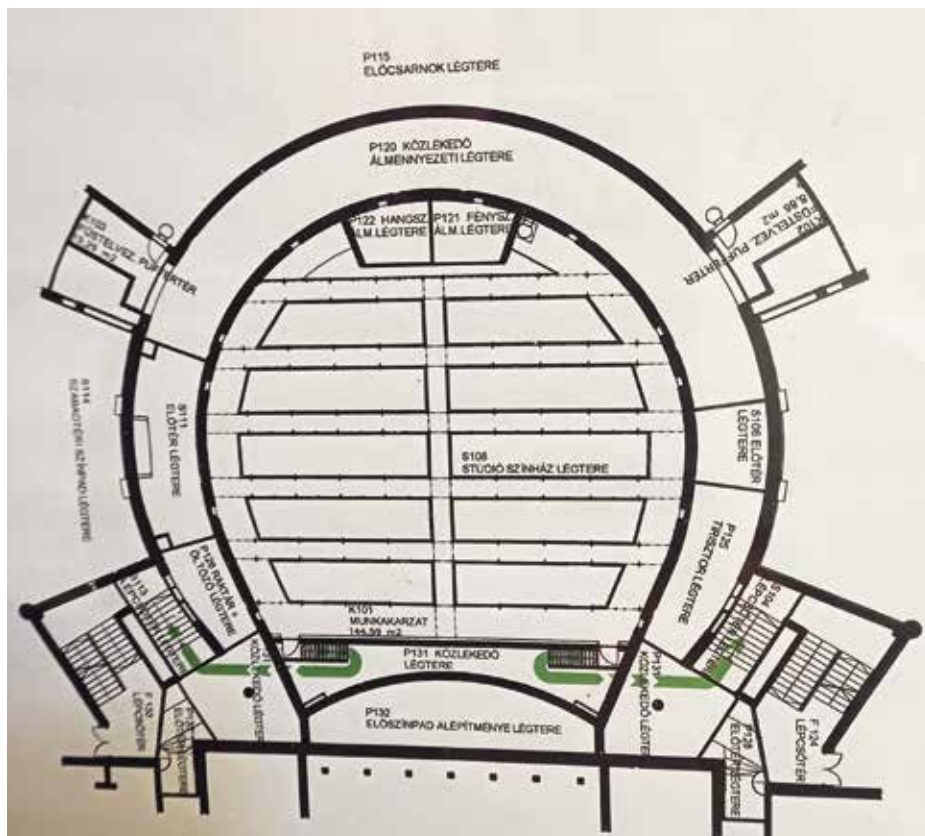
Ezek a tényezők látszólag nem kapcsolódnak egymáshoz, azonban gyakran mégis szorosan összefüggenek. Amikor elkezdjük sorra venni az építészeti igényeket, hamar rájövünk, hogy néhány elvárás ellentmondhat egymásnak. Leírhatjuk, hogy a színpadnyílás legyen 10 méter széles, de inkább néhány centiméterrel szélesebb, hogy beférjen 10 db szabvány dobogó. Kijelenthetjük, hogy 500

Ennél távolabbról is nézték az előadást!

nézőt szeretnénk leültetni, mert a gazdasági számítások szerint ez lenne ideális. Természetesen fontos, hogy a lehető legjobb látási, hallási viszonyokat biztosítsuk számunkra. Ezért fontos, hogy a nézőtér méretét mind szélességében, mind mélységében korlátozzuk, mivel egy prózai előadás már nehezebben élvezhető, ha a nézők túl messze, akár több mint 20 méterre ülnek a színpadtól. Ugyanakkor nem akarjuk, hogy a közönség kényelmetlenül érezze magát, ezért fontos, hogy elegendő helyet biztosítsunk a székek között. A minimálisan előírt

85 cm sortávolság szűkös, de ha növeljük, akkor előbb-utóbb férőhelyet veszítünk. Ha egy korszerű, modern térre törekszünk, akkor jobb, ha kerüljük a páholyokat vagy karzatokat a nézőtérben, hiszen ezeket már Wagner is idejéért múltnak, barokk hagyománynak tartotta. Inkább egységes hallási és látási viszonyokat szeretnénk biztosítani az egész közönség számára. Már ennyi szemponttal is kihívást jelenthet a tervezés. Ráadásul még figyelembe se vettük azt az elvárást, hogy a hangosító pozícióknak is azonos akusztikai körülményeket

A Gobbi Hilda terem alaprajza és a felül lévő járható hidrendszer

Zajlik a próba Veszprémben

kell biztosítani, mint a nézőtérnek, hiszen ha a keverőnél ülő személy mást hall, mint a nézők, akkor a munkája nem lehet számukra is megfelelő. Az eddig felsoroltak csak töredékei a kérdéseknek, amelyekre választ kell adni egy felújításnál, vagy egy új építkezésnél.

Az elméleti eszmefuttatás után váltunk nézőpontot, és vizsgáljuk meg a *Kivilágos kiviláradtig* előadás tájoltatásánál felmerülő problémákat. Nálunk a proszcéniumnyílás szélessége 10,4 méter, a színpad és a nézőtér mélysége 12,5 méter, ez utóbbi soronként emelt, és közel 100%-os látási viszonyokat biztosít.

Minden vendégszereplésnél az az első kérdés, hogy be lehet-e egyáltalán juttatni a színpadra a díszletet, és ott el lehet-e helyezni az eredeti módon. Amennyiben nem, akkor lehet-e rajta annyit módosítani, hogy leküzdhető legyen a probléma? Ha ez sikerül, akkor az adott nézőtérről is látható-e a produkció minden lényeges mozzanata, és a színészek sem kényserülnek-e más mozgásokra, mint amit ebben az előadásban megszoktak? Ez már nem garantálható mindenhol. A mi színpadunkon a felújítás során sikerült elérni, hogy hat ajtón keresztül lehet megközelíteni a játéktérrel, az előszínpadra is nyílik egy-egy takart ajtó. Ez nem mindenhol van így, néhány beközeledést, kellek bejuttatását máshogyan kell megoldani. Ezek nem borzasztó problémák, de időt és figyelmet igényelnek, miközben a világítást újra kell alkotni, ezért az előadás előtt a próba elengedhetetlen.

Egyik vendégszereplésünk a Budapesti Nemzeti Színházban volt. Kezdetben a helyszín a Gobbi Hilda terem volt, ami az ország egyik legjobb kamaraterme. A rendelkezésre álló területre még éppen elfért volna a díszlet, és a világítás sem tűnt lehetetlennek, de tudtam, hogy hiába van az alaprajz szerint szinte ideális helyen a legtöbb

reflektor, mégsem biztos, hogy meg tudjuk vele oldani, amit szeretnénk, mert az állíthatósága, „belátása” korlátozott lehet. Így Kiss Zoltán világosító kollégámmal nem bánkódtunk, amikor megtudtuk, hogy átkerülünk a nagyszínpadra. Itt nem volt kérdés, hogy elfér-e a díszlet, sőt, felmerült a nyílás szűkítésének lehetősége is, de akkor a szélső nézőket hoztuk volna hátrányos helyzetbe. Reflektor volt bőséggel, jó minőségűek és jó pozíciókban, de a nagy színpad- és nézőtér-méret egy problémát mindenképpen felvetett. Ahogy írtam, ez az előadás teljesen hangosítás nélkül zajlik, a három zenész és a színészek a mi termünkben jól hallatszanak, és az előadás dinamikája is jól érvényesül. Viszont ezt nem lehetett biztosra venni ebben lényegesen más térben. Rákérdeztem, hogy a hangosítók használnak-e „rásegítést” határfelület mikrofonokkal, ha esetleg szükség lenne rá. Nemleges választ kaptam. Egy ennyire mozgalmas, nagy hangerő-különbségeket használó előadást viszont mikroporttal támogatni, ráadásul minimális próbalehetőséggel, biztos út a kudarchoz. Hiszen a színészek sem szoktak ehhez hozzá, és nem volt olyan hangosító, aki ismerte volna a darabot. Arra már volt példa, hogy a Városmajori Szabadtéri Színpadon az előadásainkat mikroportozva kellett játszani, de ezekre még otthon felkészültünk. Így az a kollégám, aki egyébként hangosította az előadást, tudta végezni a saját dolgát, én pedig igyekeztem hallhatóvá tenni azt. A Nemzetiben ezt a lehetőséget elvetettük, így csak reméltük, hogy minden hallható lesz majd. A próba alatt igyekeztem minél több pontról meghallgatni, hogy üres terem esetében milyen a helyzet. A karzat zárva volt, oda nem jutottam fel, de a földszint hátsó sorában érhető volt minden. Kíváncsiságból beültem az egyik páholyba, és ott meglepődve tapasztaltam, hogy hallom és értem

az elhangzott szöveget, de ha nem tudnám, melyik színész beszél éppen, akkor a hang forrását onnan nem tudnám megállapítani. Itt utalnék vissza a homogén akusztikai viszonyok elvárására, ami egy prózai színháznál lényeges követelmény, ahogy az is, hogy csak zenés előadásokhoz kelljen mikroportot használni. Ahogy előzőleg Debrecenben, itt is sikert aratott az előadás, a közönség és mi is elégedettek voltunk.

Egy másik vendéggjátékunkat Veszprémben, a Hangvillában vittük színre. Ez egy eredetileg szimfonikus zenekari koncertek számára tervezett terem. Így az oldalfalai és a játéktér mennyezete is ferde, ami ehhez a feladathoz akusztikai szempontból kimondottan előnyös. Jelenleg ez a Pannon Várszínház otthona is. Az egészen sűrűn telepített világító eszközökkel az ott létrejött előadásokat ki lehet szolgálni, de az alacsony belmagasság miatt jól át kellett gondolnunk, mit honnan tudunk megvilágítani. A Nemzetiben szinte bármelyik díszlet területet bármelyik reflektorral elérhettük, csak ki kellett választani a célhoz legideálisabbat. Veszprémben azonban volt olyan feladat, amit csak egy bizonyos eszközzel tudtunk megoldani. A díszlet még éppen befért, a hátrafelé szűkülő oldalfalak nekünk nem kedveztek. Elöl a szélesebb tér nem okozott nagy gondot, lévén a díszlet minden része mozog, gurul, de a megfelelő pozíciók megtalálása és lejelölése itt is szükséges volt. Voltunk már itt helyszínbejáráson, így nem csak a tervrajzok alapján tudtunk gondolkodni. Az előkészítő egyeztetések hasznosak voltak, és műszaki gondok nélkül ezen a helyszínen is jó színvonalú előadást tudtunk bemutatni.

A címben feltett kérdés továbbra is megválaszolatlan marad; számunkra az ideális ennél a darabnál az otthoni színpad. Bár gépészeti lehetőségeit tekintve a Nemzeti Színház világszínvonalon is kimagasló adottságokkal bír, ezeket nem tudtuk kihasználni. Egy korábbi írásomban bemutattam a nemrég elkészült Debreceni Csokonai Fórumot, ahol minden eszköz új és minőségi. Számomra ugyan szokatlanul meredek a nézőtere, de jól lehet látni és hallani. Akusztikai szempontból lehetséges, hogy a veszprémi helyszín a legideálisabb ehhez az előadáshoz, de világítási pozíciói még a mi mérceünk szerint is nagyon laposak. Minden helyszínen teherliffel lehetett feljuttatni a díszletet, ami szintén egy lehetséges korlátozó tényező. Konklúzióm szerint ideális helyszín nem létezik, és az átlagtól szélsőségesen eltérni hátrányokkal járhat. Amennyiben ilyen helyről érkezne produkció hozzánk, egészen biztos, hogy ők is rengeteg, számukra nem ideális körülménnyel találkozoznának.

Simon Ottó